

Grażyna Borys

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

IDENTYFIKACJA RYZYKA FINANSOWEGO ODPOWIEDZIALNOŚCI PRAWNEJ PRZEDSIĘBIORCY ZA SZKODY W ŚRODOWISKU

Streszczenie: Artykuł omawia problematykę identyfikacji ryzyka finansowego odpowiedzialności prawnej przedsiębiorcy za szkody w środowisku w systemie zarządzania ryzykiem. Ryzyko to pojawia się w kontekście fundamentalnej zasady prawa ochrony środowiska – zanieczyszczający płaci. Pozwala ona na połączenie odpowiedzialności z jej rozliczalnością. W opracowaniu zaprezentowano istotę i formy odpowiedzialności, w tym odpowiedzialności prawnej przedsiębiorcy. Wskazane zostały finansowe konsekwencje odpowiedzialności administracyjnej i odpowiedzialności cywilnej przedsiębiorcy za szkody w środowisku. Naświetlone zostały główne zagadnienia związane z identyfikacją ryzyka finansowego w obu tych formach odpowiedzialności.

Słowa kluczowe: ryzyko finansowe, odpowiedzialność cywilna, szkody w środowisku, zanieczyszczający płaci.

1. Wstęp

Kategorię odpowiedzialności zwykle kojarzy się z kategorią moralną, utożsamiając ją z jedną z zasad etycznego postępowania. Jako taka jest ona pomijana w rozważaniach dotyczących racjonalnego działania, podczas gdy odgrywa ona właśnie w tym kontekście istotną rolę. „Nie sposób bowiem działając racjonalnie, nie działać odpowiedzialnie” [Nosal-Szczygieł 2009, s. 223]. Twierdzenie to staje się jednak prawdziwe tylko wtedy, gdy nastąpi połączenie odpowiedzialności z rozliczalnością (*accountability*), oznaczającą obciążenie podmiotu działającego nieodpowiedzialnie negatywnymi konsekwencjami z tego tytułu. Zagrożenie negatywnymi konsekwencjami finansowymi (np. w formie odszkodowania) stanowi dla przedsiębiorcy ryzyko finansowe związane z niepewnością co do uzyskiwanych efektów finansowych działalności biznesowej. Ryzyko to jest obecnie mocno zakotwiczone w polskich i europejskich prawnych regulacjach ochrony środowiska odnoszących się do zasady obowiązku zapłaty spoczywającym na zanieczyszczającym (*PPP – Polluter Pays Principle*). Sens tej zasady jest oczywisty, przenika bowiem całą odpowiedzialność formułowaną od wieków w prawie cywilnym i także te postanowienia prawa ad-

ministracyjnego, które formułują skutki obciążające podmiot przynoszący swoim działaniem straty lub szkody [Boć, Nowacki 2008, s. 137].

Pierwszy raz zasadę zanieczyszczający płaci sformułowano w zaleceniu Rady OECD w sprawie podstawowych zasad dotyczących międzynarodowych gospodarczych aspektów polityki środowiskowej w dniu 26 maja 1972 r. Z kolei w dokumencie przyjętym 19 lipca 1973 r. Rada Ministerialna EWG przyjęła regułę, w myśl której ten, kto zanieczyszcza, musi zapłacić. Zasada ta podlegała różnym przemianom dokumentowym, aż w roku 1986 Jednolitym Aktem Europejskim wprowadzono do Traktatu EWG zapisy, w myśl których działania Wspólnoty w dziedzinie ochrony środowiska oparte są na zasadzie działań prewencyjnych, zasadzie priorytetowej eliminacji zanieczyszczeń u źródła, zasadzie, w myśl której zanieczyszczający płaci. Zapisy te są dzisiaj częścią postanowień art. 174 tytułu XIX (Środowisko naturalne) Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską. Zasada PPP znajduje także odzwierciedlenie w art. 7 polskiego Prawa ochrony środowiska [Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r....]

Celem opracowania jest analiza zagadnień związanych z identyfikacją ryzyka finansowego przedsiębiorcy korzystającego ze środowiska za szkody w środowisku, opartą na zasadzie zanieczyszczający płaci. W pierwszej kolejności jest pożądanym zapoznanie się z pojęciem „odpowiedzialności”, nie odnosząc go konkretnie do odpowiedzialności prawnej przedsiębiorcy korzystającego ze środowiska. Następnie można przejść do przedstawienia problemów związanych z identyfikacją ryzyka finansowego odpowiedzialności administracyjnej oraz odpowiedzialności cywilnej za szkody w środowisku¹.

2. Pojęcie i formy odpowiedzialności

Praktyka gospodarcza kreuje bardzo wiele sytuacji, w których kontekście można mówić o istnieniu jakiejś formy odpowiedzialności. R. Ingarden (1893-1970), jeden z czołowych polskich filozofów, rozróżnił cztery formy odpowiedzialności. Pierwszą z nich jest ponoszenie odpowiedzialności za jakąś konkretną osobę, rzecz lub działanie. Człowiek jest za kogoś, za coś odpowiedzialny, w związku z czym tę odpowiedzialność ponosi. Sytuacją uprzednią do ponoszenia odpowiedzialności jest wzięcie odpowiedzialności za kogoś, za coś – jest to druga forma odpowiedzialności. O ile pierwsza forma odpowiedzialności rozgrywa się w określonej przestrzeni i trwa w czasie, o tyle wzięcie odpowiedzialności jest aktem jednorazowym, punktowym. Przeciwnym punktem do wzięcia odpowiedzialności może stać się pociągnięcie do odpowiedzialności. Wyraża się ono w działaniu upelnomocnionego zmierzającym do potwierdzenia istnienia odpowiedzialności sprawcy i realizacji wobec niego sankcji lub też uwolnienia sprawcy od odpowiedzialności. R. Ingarden zwraca

¹ Ze względu na ograniczone ramy opracowania z rozważań wyłączona została odpowiedzialność odszkodowawcza uregulowana ustawami: o ochronie przyrody, prawem atomowym, prawem łowieckim, o lasach, prawem wodnym oraz prawem geologicznym i górnictwem.

uwagę na to, że pierwsze dwie sytuacje (formy odpowiedzialności) leżą w zasięgu bytowym sprawcy, choć swoimi konsekwencjami znacznie go przekraczają [Ingar-den 1972]. Trzecia sytuacja ma źródło poza sprawcą, ale skierowana jest do niego.

Ostatnia, czwarta sytuacja (forma odpowiedzialności) dotyczy odpowiedzialnego działania. Działanie odpowiedzialne wiąże się ściśle z percepcją sytuacji, na którą decyduje się sprawca, jej efektów oraz motywów, które powodują w nim chęć takiego, a nie innego postępowania. Można bowiem założyć, że działanie nie jest podejmowane na ślepo, ale ze świadomością konsekwencji tworzących określoną wartość. To właśnie ta wartość jest wyznacznikiem między działaniem, którego efekty lub/i motywy będą pozytywne, a tym, w wyniku którego zrealizowana zostanie tzw. wartość negatywna. Podczas całości odpowiedzialnego działania sprawca świadom tworzonych wartości (zarówno w motywach, jak i w efekcie) kształtuje jego zakres przez uprzytamnianie sobie niebezpieczeństw w postaci groźących wartości negatywnych.

Dopowiadając, można wskazać, że te ujemne wartości negatywne mogą mieć różną naturę: pozaprawną (moralną, ekonomiczną) lub prawną [Nosal-Szczygieł 2009, s. 16]. Odpowiedzialność ekonomiczna jest związana z działaniem w gospodarce opartej na zasadach wolnorynkowych, odpowiedzialność moralna – z udziałem w kształtowaniu pożądanych relacji społecznych lub relacji rynkowych. D. Korenik twierdzi, że odpowiedzialność ekonomiczna może się pokrywać z odpowiedzialnością moralną związaną z udziałem w kształtowaniu relacji rynkowych, ale także może wynikać z innych pobudek niż moralne, tj. z logiki biznesu nieuznającej etyki w biznesie.

Odpowiedzialność prawna jest związana z istniejącym porządkiem jurydycznym. W znaczeniu ogólnym pojęcie odpowiedzialności prawnej można widzieć na dwa sposoby:

- „jako możliwość uruchomienia ocen i środków prawnych wobec określonego podmiotu, który zachował się w sposób nieodpowiadający oczekiwanym kryteriom społecznym, kulturowym, ekonomicznym i innym (lecz zawsze kryteriom nieuregulowanym prawnie),
- [...] jako możliwość uruchomienia ocen i środków prawnych wobec określonego podmiotu, którego zachowanie nie odpowiada wymogom sformułowanym prawnie” [Boć 2003, s. 339].

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska* wskazuje trzy rodzaje odpowiedzialności: cywilną, administracyjną i karną [Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. ...]. Przedmiotem dalszych rozważań będzie odpowiedzialność administracyjna i odpowiedzialność cywilna. Źródłem odpowiedzialności cywilnej za szkody w środowisku jest – obok prawa ochrony środowiska – kodeks cywilny. Źródłem odpowiedzialności administracyjnej za szkody w środowisku jest – obok prawa ochrony środowiska – Ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie [Ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r. ...]. Artykuł 7 prawa ochrony środowiska stanowi:

„1. Kto powoduje zanieczyszczenie środowiska, ponosi koszty usunięcia skutków tego zanieczyszczenia.

2. Kto może spowodować zanieczyszczenie środowiska, ponosi koszty zapobiegania temu zanieczyszczeniu”.

Z kolei art. 323 ust. 1 działu I – Odpowiedzialność cywilna tytułu VI – Odpowiedzialność w ochronie środowiska, wskazuje, że: „Každy, komu przez bezprawne oddziaływanie na środowisko bezpośrednio zagraża szkoda lub została mu wyrządzona szkoda, może żądać od podmiotu odpowiedzialnego za to zagrożenie lub naruszenie przywrócenia stanu zgodnego z prawem i podjęcia środków zapobiegawczych, w szczególności przez zamontowanie instalacji lub urządzeń zabezpieczających przed zagrożeniem lub naruszeniem; w razie gdy jest to niemożliwe lub nadmiernie utrudnione, może on zażądać zaprzestania działalności powodującej to zagrożenie lub naruszenie”. Artykuł 326 tego samego działu formułuje zasadę, zgodnie z którą „Podmiotowi, który naprawił szkodę w środowisku, przysługuje względem sprawcy szkody roszczenie o zwrot nakładów poczynionych na ten cel, przy czym wysokość roszczenia ogranicza się w tym przypadku do poniesionych uzasadnionych kosztów przywrócenia stanu poprzedniego”.

Prawdopodobieństwo konieczności poniesienia ww. kosztów i roszczeń składa się na istotę ryzyka finansowego odpowiedzialności przedsiębiorcy korzystającego ze środowiska za szkody w tym środowisku.

3. Identyfikacja ryzyka finansowego odpowiedzialności administracyjnej za szkody w środowisku

Ze względu na rozliczalność prawnej odpowiedzialności przedsiębiorców korzystających ze środowiska wdrożenie przez nich odpowiednich systemów zarządzania ryzykiem finansowym z nią związanym staje się koniecznością. Samo zarządzanie ryzykiem jest procesem ciągłym, który obejmuje wiele następujących po sobie etapów, przy czym liczba wyróżnionych etapów jest w dużym stopniu sprawą konwencji. Z punktu widzenia celów niniejszego artykułu proces zarządzania ryzykiem finansowym odpowiedzialności prawnej za szkody w środowisku wygodnie jest podzielić na cztery etapy:

- 1) identyfikację ryzyka,
- 2) ocenę ryzyka,
- 3) reagowanie na ryzyko,
- 4) monitorowanie ryzyka.

Punkt ciężkości jest przy tym położony na etap inicjujący proces – identyfikację ryzyka. Skuteczne zarządzanie ryzykiem powinno oczywiście obejmować wszystkie wymienione etapy.

Identyfikacja ryzyka finansowego odpowiedzialności prawnej za szkody w środowisku polega na rozpoznaniu tego ryzyka. Rozpoznanie powinno obejmować de-

Tabela 1. Działalność stwarzająca ryzyko szkody w środowisku

Rodzaj działalności	Źródło prawne
1	2
Odbieranie odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości, wymagające uzyskania zezwolenia	Ustawa z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach, DzU 2005 nr 236, poz. 2008 z późn. zm.
Eksploatacja instalacji wymagająca uzyskania: a) pozwolenia zintegrowanego b) pozwolenia na wprowadzanie gazów lub pyłów do powietrza	Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. <i>Prawo ochrony środowiska</i> , DzU 2006 nr 129, poz. 902 z późn. zm.
Działalność: a) w zakresie odzysku lub unieszkodliwiania odpadów, wymagająca uzyskania zezwolenia b) w zakresie zbierania odpadów oraz działalność w zakresie transportu odpadów wymagające uzyskanie zezwolenia c) zwolniona z obowiązku uzyskania odrębnego zezwolenia na prowadzenie działalności w zakresie odzysku, unieszkodliwiania, zbierania lub transportu odpadów na podstawie art. 31 tej ustawy d) wymagająca zgłoszenia do rejestru na podstawie art. 33 ust. 5 ustawy – Międzynarodowy obrót odpadami Gospodarowanie odpadami wydobywczymi na podstawie prowadzenia obiektu unieszkodliwiania odpadów wydobywczych	Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach, DzU 2007 nr 39, poz. 251. Rozporządzenie Rady nr 259/93 z dnia 1 lutego 1993 r. w sprawie nadzoru i kontroli przesyłania odpadów w obrębie, do Wspólnoty Europejskiej oraz poza jej obszar, DzUrz WE L 30 z 6.02.1993 r. Ustawa z dnia 10 lipca 2008 r. o odpadach wydobywczych, DzU nr 138, poz. 865
Wymagające uzyskania pozwolenia wodnoprawnego: a) wprowadzanie ścieków do wód lub do ziemi b) pobór oraz odprowadzanie wód powierzchniowych lub podziemnych c) retencjonowanie śródlądowych wód powierzchniowych	Ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. <i>Prawo wodne</i> , DzU 2005 nr 239, poz. 2019 z późn. zm.
Zamknięte użycie GMO oraz zamierzone uwolnienie GMO do środowiska, w tym wprowadzanie produktów GMO do obrotu	Ustawa z dnia 22 czerwca 2001 r. o organizmach genetycznie zmodyfikowanych, DzU 2007 nr 36, poz. 233
Produkcja, wykorzystanie, przechowywanie, przetwarzanie, składowanie, uwalnianie do środowiska oraz transport: a) substancji niebezpiecznych i preparatów niebezpiecznych b) środków ochrony roślin c) produktów biobójczych	Ustawa z dnia 11 stycznia 2001 r. o substancjach i preparatach chemicznych, DzU nr 11, poz. 84 z późn. zm. Ustawa z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin, DzU 2004 nr 11, poz. 94 z późn. zm. Ustawa z dnia 13 września 2002 r. o produktach biobójczych, DzU 2007 nr 39, poz. 252

1	2
Transport: a) towarów niebezpiecznych w przewozie drogowym b) towarów niebezpiecznych w przewozie kolejną c) materiałów niebezpiecznych w żegludze śródlądowej	Ustawa z dnia 28 października 2002 r. o przewozie drogowym towarów niebezpiecznych, DzU nr 199, poz. 1671 Ustawa z dnia 31 marca 2004 r. o przewozie kolejną towarów niebezpiecznych, DzU nr 97, poz. 962 z późn. zm. Ustawa z dnia 21 grudnia 2006 r. o żegludze śródlądowej, DzU 2006 nr 123, poz. 857

Źródło: [Ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r....].

monstrację zagrożenia (jego czynników i form) prowadzącego do powstania ryzyka finansowego oraz okoliczności zwalniania od odpowiedzialności za powstanie tego zagrożenia.

Zagrożenie prowadzące do powstania ryzyka finansowego w kontekście odpowiedzialności administracyjnej za szkodę w środowisku polega na zaistnieniu bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku bądź wystąpienie szkody w środowisku. Na gruncie ustawy o zapobieganiu szkodom w środowisku szkoda została wprost zdefiniowana. Ustawodawca wiąże szkodę z negatywną zmianą stanu lub funkcji elementów przyrodniczych, do których zalicza gatunki chronione lub chronione siedliska przyrodnicze zarówno w wodzie, jak i na lądzie oraz same wody oraz powierzchnię ziemi. Poza zakresem pojęciowym szkody w środowisku pozostaje zatem stan powietrza, chyba że dopiero szkoda w takiej postaci powoduje uszczerbek w którymś ze wskazanych elementów środowiska. Równocześnie ustawodawca nadaje szkodzie atrybut mierzalności. Warunkiem koniecznym do powstania odpowiedzialności za szkodę (i zagrożenie szkodą) jest samo prowadzenie działalności stwarzającej ryzyko szkody w środowisku (tab. 1).

Do okoliczności uzasadniających zwolnienie od finansowych konsekwencji odpowiedzialności administracyjnej za szkodę w środowisku uznano wykazanie przez przedsiębiorcę – podmiot tej odpowiedzialności, że bezpośrednie zagrożenie szkodą lub szkoda w środowisku:

- zostały spowodowane przez inny wskazany podmiot,
- wystąpiły mimo zastosowania właściwych środków bezpieczeństwa,
- powstały na skutek podporządkowania się nakazowi wydanemu przez organ administracji publicznej, chyba że nakaz ten wynikał z emisji lub zdarzenia spowodowanego własną działalnością przedsiębiorstwa.

Warto również zaznaczyć, że przedsiębiorca zwolniony jest z odpowiedzialności administracyjnej za szkody w środowisku, a zatem i z finansowych konsekwencji tej odpowiedzialności, jeżeli od emisji lub zdarzenia, które spowodowało bezpośrednie zagrożenie szkodą w środowisku lub szkodę w środowisku, upłynęło więcej niż 30 lat bądź zagrożenie lub szkoda zostały spowodowane przez konflikt zbrojny,

działania wojenne, wojnę domową lub powstanie zbrojne; katastrofę naturalną; działalność, której głównym celem jest obrona narodowa, bezpieczeństwo międzynarodowe lub ochrona przed klęską żywiołową.

4. Identyfikacja ryzyka finansowego odpowiedzialności cywilnej za szkody w środowisku

Zagrożenie prowadzące do powstania ryzyka finansowego w kontekście odpowiedzialności cywilnej za szkodę środowiskową polega – z natury rzeczy – na naruszeniu interesu podmiotowego wskutek powstania zagrożenia szkodą lub wystąpienia szkody. Odpowiedzialność cywilna ściśle wiąże się z ochroną interesów prawnych podmiotów prywatnych, tak więc z inicjatywą w zakresie wszczęcia postępowania cywilnego muszą wystąpić osoby fizyczne lub prawne, które zostały poszkodowane lub którym zagraża szkoda. Jednakże prawo ochrony środowiska poszerza krąg podmiotów uprawnionych do wniesienia pozwu. W art. 323 ust. 2 mowa jest o tym, że jeżeli zagrożenie lub naruszenie dotyczy środowiska jako dobra wspólnego, z roszczeniem może wystąpić Skarb Państwa, jednostka samorządu terytorialnego, a także organizacja ekologiczna.

Odpowiedzialność cywilna przewiduje dwa reżimy odpowiedzialności: kontraktowy (*ex contractu*) lub deliktowy (*ex delicto*). Pierwszy dotyczy sytuacji, gdy szkoda jest wynikiem niewykonania lub nienależytego wykonania istniejącego już wcześniej między stronami zobowiązania (kontraktu), drugi istnieje, gdy szkoda została spowodowana czynem niedozwolonym (deliktem). Dla ochrony środowiska istotne znaczenie ma odpowiedzialność deliktowa [Baran 2006, s. 76]. Reżimem deliktowym rządzą zasady: winy (zasada podstawowa), ryzyka i słuszności.

Szkody powstające w wyniku naruszenia wymagań ochrony środowiska mogą być szkodami na osobie (np. zachorowania ludzi w następstwie zanieczyszczeń powietrza czy klimatu akustycznego skutkujące wydatkami na leczenie) lub szkodami w mieniu (np. zmniejszenie plonów na skutek zanieczyszczeń powietrza czy zmiany stosunków wodnych w ziemi). Generalnie szkody dotykające poszkodowanego mogą wystąpić w dwóch postaciach:

1) straty, której przyczyną było zdarzenie powodujące szkodę, wyrażającej się w zmianie stanu majątkowego poszkodowanego (zmniejszeniu stanu posiadania lub zwiększeniu pasywów),

2) niezyskiwanych korzyści, związanych z niepowiększaniem stanu majątku poszkodowanego, który uległby zwiększeniu, gdyby nie zaszło zdarzenie powodujące szkodę [Bukowska 2006, s. 112].

Warunkiem koniecznym do powstania odpowiedzialności cywilnej za szkodę (i zagrożenia szkodą) jest:

- zaistnienie szkody (zaistnienie zagrożenia) spowodowanej przez bezprawne działanie sprawcy,

- wina sprawcy (naganne działanie lub zaniechanie),
- zachodzenie adekwatnego związku przyczynowego między działaniem/zaniechaniem sprawcy a szkodą.

Osoba poszkodowana występująca z pozwem musi udowodnić wystąpienie wyżej wymienionych przesłanek, co może sprawiać spore trudności. W konsekwencji ryzyko odpowiedzialności cywilnej jest mniejsze niż odpowiedzialności administracyjnej, ale i trudniejsze do identyfikacji.

Na przykład podstawowe regulacje prawne mające znaczenie dla identyfikacji ryzyka finansowego mieszczą się w prawie rzeczowym i prawie zobowiązaniowym. W prawie rzeczowym chodzi o wykorzystanie norm prawa sąsiedzkiego, które jednak nie stwarzają podstawy do domagania się odszkodowania, a jedynie, co już zostało podkreślone na podstawie art. 222 par. 2 k.c. („Przeciwko osobie, która narusza własność w inny sposób aniżeli przez pozbawienie właściciela faktycznego władztwa nad rzeczą, przysługuje właścicielowi roszczenie o przywrócenie stanu zgodnego z prawem i o zaniechanie naruszeń”) i w związku z art. 144 k.c. („Właściciel nieruchomości powinien przy wykonywaniu swego prawa powstrzymać się od działań, które by zakłócały korzystanie z nieruchomości sąsiednich ponad przeciętną miarę, wynikającą ze społeczno-gospodarczego przeznaczenia nieruchomości i stosunków miejscowych”), do złożenia skargi negatoryjnej, co ma swój aspekt finansowy. Zatem skarga negatoryjna oparta na kodeksie cywilnym dotyczy nieruchomości sąsiedzkich. W przypadku szkód spowodowanych emisjami zanieczyszczeń pojęcie sąsiedzkości wymaga poszerzonej interpretacji ze względu na sposób rozchodzenia się różnych zanieczyszczeń w środowisku lub zanieczyszczeń generowanych przez różne emitery (np. niskie bądź wysokie w przypadku emisji do powietrza atmosferycznego). Wprawdzie orzecznictwo Sądu Najwyższego już w latach 70. ustaliło regułę, że sąsiedzka jest każda nieruchomość, która znajduje się w zasięgu określonej emisji pośredniej, niemniej jednak za każdym razem jest to wynik interpretacji sądów.

Identyfikacja ryzyka odpowiedzialności *ex delicto* utrudniona jest również dlatego, że określone zanieczyszczenie środowiska powodujące niewątpliwe straty może być do pewnego stopnia legalne, jeśli opiera się na akcie administracyjnym. Są to w ochronie środowiska sytuacje dość częste. Ponadto zanieczyszczenie środowiska jest legalne z mocy prawa, jeśli nie przekracza norm emisji ustalonych w aktach normatywnych rządu ustawy. W tych sytuacjach nawet oczywiste wykazanie straty majątkowej czy na osobie pozostającej w adekwatnym związku przyczynowym z działalnością przedsiębiorcy zanieczyszczającego środowisko nie może stanowić podstawy odszkodowania na podstawie art. 415 k.c. („Kto z winy swej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia”) ze względu na legalność działania (brak elementu bezprawności).

Wielu autorów podkreśla, że w przypadku odpowiedzialności za szkodę środowiskową dużą rolę odgrywa – obok zasady winy – zasada ryzyka. Znalazło to swój wyraz w art. 325 prawa ochrony środowiska, który stanowi: „Odpowiedzialności

za szkody wyrządzone oddziaływaniem na środowisko nie wyłącza okoliczność, że działalność będąca przyczyną powstawania szkód jest prowadzona na podstawie decyzji i w jej granicach”. Zasada ta opiera się na fakcie, że podejmowanie pewnych kategorii czynności pociąga za sobą szczególne ryzyko ich wykonania. Czy to ze względu na charakter, czy rodzaj tejsze aktywności, w przypadku wystąpienia szkody domniemywa się odpowiedzialność sprawcy [Nowakowski 2004, s. 20]. Na przykład sam fakt prowadzenia przedsiębiorstwa lub zakładu wprawianego w ruch za pomocą sił przyrody stwarza ryzyko zaistnienia szkody. Przesłankami odpowiedzialności w tym przypadku są ruch przedsiębiorstwa i szkoda oraz związek przyczynowy pomiędzy ruchem a szkodą. Ciężar dowodu spoczywa na poszkodowanym, ale nie musi on wykazywać konkretnej przyczyny powodującej szkodę. Odpowiedzialność na zasadzie ryzyka powstaje bez względu na winę, jak również szkoda nie musi tutaj być efektem działania bezprawnego. Działalność przedsiębiorstwa mogła być zgodna z prawnie określonymi wymogami.

Kolejną trudność w identyfikacji ryzyka odpowiedzialności *ex delicto* stwarza warunek zachodzenia adekwatnego związku przyczynowego między działaniem/zaniechaniem sprawcy a szkodą. Rzecz w tym, że udowodnienie tego związku może okazać się niemożliwe ze względu na efekty kumulacji zanieczyszczeń w środowisku oraz zjawisko synergii w oddziaływaniu zanieczyszczeń na środowisko. Szkody w środowisku mogą się pojawić dopiero w dłuższym horyzoncie czasowym, nawet po zakończeniu działalności gospodarczej przedsiębiorcy. Uchwycenie związku przyczynowo-skutkowego może też być następstwem przyszłych odkryć naukowych.

Elementami wyłączającymi odpowiedzialność na zasadzie ryzyka jest wykazanie przez prowadzącego przedsiębiorstwo wystąpienia jednej z trzech przesłanek:

- 1) siły wyższej,
- 2) wyłącznej winy poszkodowanego,
- 3) wyłącznej winy osoby trzeciej, za którą prowadzący nie ponosi odpowiedzialności.

5. Podsumowanie

Odpowiedzialność za szkody w środowisku stanowi jedno z najważniejszych zagadnień w systemie prawa ochrony środowiska. Jednak prawo bez wyraźnego wskazania konsekwencji za naruszenie jego reguł staje się w istocie zbiorem zasad moralnych. Stąd zasada PPP, będąca źródłem ryzyka finansowego dla przedsiębiorcy korzystającego ze środowiska, jest kluczem do skutecznej ochrony środowiska. Uświadomienie sobie ryzyka finansowego odpowiedzialności administracyjnej i odpowiedzialności cywilnej za szkody w środowisku, umiejętność jego identyfikacji jest niezwykle ważnym etapem racjonalnego działania przedsiębiorcy. Z przeprowadzonych rozważań wynika, że większych umiejętności i wiedzy wymaga identyfikacja ryzyka odpowiedzialności cywilnej. Jest to spowodowane tym, że podstawę

odpowiedzialności cywilnej tworzą równoległe przepisy kodeksu cywilnego, jak również własne reguły prawa ochrony środowiska, co prowadzi do trudnych sytuacji prawnych i prawniczych.

Literatura

- Baran A., *Odpowiedzialność cywilna w ochronie środowiska*, „Ekonomia i Środowisko” 2006 nr 1(29).
- Boć J. (red.), *Administracja publiczna*, Kolonia Limited, Wrocław 2003.
- Boć J., Nowacki K., Samborska-Boć E., *Ochrona środowiska*, Kolonia Limited, Wrocław 2008.
- Bukowska J.E., *Koncepcja odpowiedzialności za szkody w środowisku*, [w:] *Stan i perspektywy rozwoju zrównoważonego*, red. E. Broniewicz, Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok 2006.
- Ingarden R., *Księżeczka o człowieku*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1972.
- Korenik D., *Odpowiedzialność banku komercyjnego. Próba syntezy*, Difin, Warszawa 2009.
- Nowakowski L., *Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2004.
- Nosal-Szczygieł E., *Odpowiedzialność banku a odpowiedzialność kredytodawcy*, [w:] *Wolność i odpowiedzialność. Wymiar ekonomiczny, społeczny i polityczny*, red. J. Osiński, Oficyna Wydawnicza SGH w Warszawie, Warszawa 2009.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska*, tekst jednolity DzU 2008 nr 25, poz. 150 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie, DzU nr 75, poz. 493 z późn. zm.

THE IDENTIFICATION OF LEGAL LIABILITY AND FINANCIAL RISK OF AN ENTREPRENEUR FOR ENVIRONMENT DAMAGES

Summary: The article discusses the topic of identifying legal liability and financial risk of an entrepreneur for environmental damages in the system of risk management. Such risk occurs in the context of the fundamental legal principle which guarantees the right to protect an environment – the polluter pays. The principle allows for combining responsibility and its financial consequences. The study presents the core concept and forms of responsibility, including legal liability of an entrepreneur as well as indicates financial consequences of administrative and civil liability of an entrepreneur for damages in an environment. The article also discusses the topics related to identifying financial risk in both of the above-mentioned forms of liability.